

Bygdemålsberättaren

Anners Annersa
på Hultet
1906–1953

artisten
Mauritz Björck
1882–1961

*skrift sammanställd 2006 av Joakim Johansson
Landeryds Hembygdsförening*

Inledning

Den på sin tid rikskände artisten Mauritz Björck alias Anners Annersa på Hultet var vårt lands siste riktige bygdemålsberättare. Han framförde sina egna historier och visor samt bjöd månghövdade publiker på goda skratt med sin östgötadialekt.

Ett museum om honom finns i Landeryds hembygdspark fem mil från hans hemort i Varv utanför Motala. Museet tillkom då mer närliggande museer inte visat intresse för att visa hans tillhörigheter. Inga Nilsson-Björcksdotter, dotter till Mauritz, skänkte hans föremål till Landeryds Hembygdsförening i början av 1990-talet. Samlingen består av hans scenkläder, några av hans möbler samt tidningsklipp, bilder, affischer och bandinspelningar. Ett litet museum om honom iordningställdes först i föreningens lokal i Bogestad by vid Landeryds golfklubb.

År 2002 flyttades museet till Smedjan i hembygdsparken för nyinviqning av dåvarande landshövdingen Björn Eriksson. Då sammanställde undertecknad en utställning med mer historia om denna en gång rikskända person.

Denna skrift är sammanställd utifrån diverse tidningsartiklar som finns i Mauritz Björcks efterlämnade samlingar.

*Anners Annersa på Hultet
som vykort från
Norrköpingsutställningen 1906
(Landeryds hembygdsförening)*

Museets innehåll

De möbler och föremål som finns i museet har tillhört Mauritz Björck och stått i hans hem Altorp i Styra socken. Bland möblerna kan nämnas det gamla golvvur som Mauritz byggde om till dockskåp åt dottern.

Trädockan som bär hans scenkostym är tillverkad av träkonstnären K-G Larsson i Bjärka-Säby som tillverkat den med motorsåg efter att ha tittat på ett fotografi.

Artistskruden består av Snorläderstövlarna som är gjorda 1912 av skomakare Lindén i Styra. Jämna dussin riksdaler kostade de, men 1916 var det en person från Helsingborg som ville köpa dem för femdubbla priset, men se det gick inte för sig berättade Mauritz i en tidningsintervju:

”- För när Lindén satt och pligga’ stövlarna med mässingsstift, så va’ de’ ett som flög upp i ovanfönstret och slog te’baks i precis samma håll. De’ ä’ dagens sanning, för Lindén va’ e trovärdiger och religiös människa.”

Eftersom Mauritz uppträdde i 50 år slets kläderna. De hemvävda byxorna, som han en gång fick i arv från farfar Anners, har säkerligen bytts ut.

Den ursprungliga västen var virkad och köpt i Ulrika, där den någon gång i början av 1800-talet pryddes en nämndeman. Den bevarade västen på dockan tillkom senare.

Smällpiskerocken härstammar från en auktion efter en granne som hade den som kyrkrock. Till kostymen hör också den gamla bondmössan av vadmal med insytt hår och löspolisongerna samt fickuret.

Museet om Anners Annersa på Hultet. Foto: Joakim Johansson 2006

*Mauritz Björck som Anners Annorsa utanför hemmet i Altorp, hälsar på okänd kamrat.
1920-30-tal (Landeryds hembygdsförening)*

Uppväxt och scendebut

Gossen Mauritz Irenius Björck föddes i Altorp Varv och Styra socken, 19 september 1882. Hans mor var piga i Vallerstad socken men flyttade samma år till industristaden Norrköping. Mauritz bodde enligt egen utsago fram till 13 års ålder hos sina morföräldrar i stugan Altorp, belägen mellan Motala och Skänninge. Han flyttade då till sin mor i Norrköping. Hon skaffade arbete åt honom på Gryts bomullsspinneri, först som lapparpojke, då han arbetade sex timmar om dagen för 1:98 i veckan och sedan som hisspojke.

Där fick han kamrater och det var sed bland pojkarna och flickorna att väcka den som fyllde år, och då var unge Mauritz med och gjorde roligheter. Det var så det började.

Offentligt uppträdde han först med skolkamraten Elof "Loffe" Liljeholm, sedermera skådespelare. De debuterade i godtemplargården vid S:t Persgatan i Norrköping. Gagat var två kronor per person. Sedan engagerades de av det sällskap som kallade sig "De fem" och hyrde en bit av Vrinneviskogen. Då högg de till ordentligt och begärde fem kronor per person. Arrangörerna tog tio öre i entré och klagade på att det inte blev något över sedan pojkarna fått sitt. De uppträdde under namnet "Sirkus 7-man" taget efter den cirkus som vid samma tidpunkt for land och rike runt.

En av de andra ungdomarna hette Knut Skärlund och han hyrde godtemplarlokalen i Katrineholm. Han reciterade dikter, en som hette Lundin sjöng romanser, Liljeholm sjöng kupletter. Det var den 6 september 1903, Mauritz kallade detta för sitt debutuppträdande. Mauritz själv stod på scen och drog östgötahistorier. De tog 35 öre i entré och det var packat med folk.

Annars Annersa på Hultet

Sommaren 1906 hölls den så kallade Norrköpingsutställningen. Till utställningsområdet hade från Kvillinge flyttats en 1700-talsstuga som döptes till Hultet. Där fick Mauritz i uppdrag att, klädd som en torpare från 1860-talet, för en alltid trogen publik berätta östgötahistorier från torpets förstubro. Han hade redan då format sin typ och talade Varvs-dialekt. Historierna hade han själv fantiserat ihop när han arbetade i hissen på bomulls-fabriken. Repertoaren omfattade 24 historier och 20 visor, inget finns nedtecknat, men många ska finnas på band hos Sveriges Radio. Mauritz tog sig då artistnamnet Annars Annersa efter sin morfars far Anders Andersson (1801–1874) som byggt stugan Altorp (ursprungligen UGGLEBO) i Styra 1842.

Det var Doktorinnan Richter från Skansen som förklarade att Mauritz måste kalla sig något annat än Björck. Hon var med och engagerade honom till Hultet, detta som var avsett att bli Norrköpings Skansen, men bara blev en uppskattad nöjesplats. Varje lördag och söndag 1906 uppträdde Annars Annersa på Hultet och fick femton kronor kvällen. På fabriken förtjänade han vid den tiden 8:50 i veckan. Mellan uppträdandena brukade han gå omkring i sin artistskrud i utställningshallen och roa sig själv med att spela gammal. Vid ett tillfälle utbrast en finare dam vänd till sina väninnor:

”- Nej, se en så gammal man, det är bäst att vi hjälper honom.” Varpå hon mobiliserade hela sin välvilja och ledde omkring Annars Annersa, visade och förklarade allt det fina som fanns att titta på samtidigt som hon utgick från den förutsättningen att ”gamlingen” aldrig varit i staden förut och sett allt märkvärdigt som fanns där.

När hans artistbana som Annars Annersa tog sin fart slutade han på fabriken och flyttade 1907 från Norrköping tillbaka till stugan Altorp i Varv utanför Skänninge.

Enligt församlingsboken skedde flytten 1911.

*Mauritz som Annars Annersa.
Foto från Norrköpingsutställningen 1906
(Landeryds hembygdsförening)*

Folkparksturné

År 1908 knöt han sig till folkparkerna med premiäruppträdande i Eskilstuna, gaget var 70 kr för en veckohelg, även om det gällde att resa till Härnösand eller till närmaste stad Motala. Han var ändå den bäst betalda artisten på den tiden. Han gjorde sig känd som Anners Annersa på Hultet, landsmålsberättare och vissångare.

Då liksom resten av sitt liv hade han rampfeber. Att det är något som en riktig artist ska ha, fick han veta av Anders de Wahl en gång när de båda uppträdde vid en hembygdsfest på Vikbolandet inför 20 000 åhörare. ”*Då fanns ju heller inga högtalare, man fick skrika...*”

Så värst många artister fanns inte i Sverige. I en tidningsartikel räknas följande upp: sångerskorna Josefina Bengtsson, Anna Larsson, Inga Pramberg, Gerda Viberg, Systrarna Malmström och Hilma Hedin. Manliga artister såsom Calle Lindström (som var en av de tidigaste bondkomikerna i Östergötland), Ville Beck, Jan i Grebo, Calle Johansson, Anders Hellqvist, dvärgen Jeppe från Gräbbestad, Gustav Fonandern, Kalle Engström, Acke Källander från Örebro, duettisterna Bröderna Anjou och Lorentz, Kalle och Trissan Blomqvist, Ville och Vivi Holtze, Schwente och Viola Lind (mycket populära), Anna-Greta och Karl-Anton.

Grammofon och Film

År 1909 spelade han även med i en av Sveriges första långfilmer. Filmen hette ”Höstfröjd i Friesens park eller Hur Anners Annersa gjorde urkolingens bekantskap”. Han hade huvudrollen som landsmålsberättare och vissångare.

Han var också engagerad många år i Stockholm, där han även hade sin verksamhet på biograferna. Filmerna var mycket korta och i pauserna mellan dem brukade man på den tiden fylla ut bioprogrammet med artister, bland annat Anners Annersa. Han kunde uppträda upp till 10 gånger per dag mellan filmföreställningarna. Så uppträdde han till och med vid kraftstationerna i Porjus, när det en natt var 52 grader kallt och sex arbetare blev förfrusna.

1914 hörde grammofonbolag hörde av sig och Anners Annersa fick ett femårigt kontrakt. Det spelades in tretton grammofonskivor och han fick 50 kronor per inspelning, mer än de flesta fick. Skivorna såldes i enorma mängder.

Bygdemålsberättare, inte bondkomiker

När bioupptredandena tog slut uppträdde Anners Annersa framförallt i folkparkerna. Där fortsatte han att på Varvsdialekt berätta sina historier och pasjaser (anekdoter, berättelser) om vardagliga händelser. Han var mycket noga med att bli kallad bygdemåls- eller landsmålsberättare, inte bondkomiker.

En bondkomiker, sa han, var en osmaklig typ som med slippriga historier och visor uppträdde för en okritisk publik. En bygdemålsberättare måste vara naturtrogen i maskering och behärska en provinsdialekt perfekt samt historierna ska bygga på sund och frisk humor. Anners Annersa använde aldrig några svordomar vare sig på scen eller privat. ”- Svordomar är bara ett fattigdomsbevis”, sa han själv.

Anners Annersa på Hultet, Nergårds-Lasse på Skansen och Delsbostintan (Ida Gawell-Blumenthal) var de tre sista riktiga landsmålsberättarna, varav Anners Annersa levde längst.

Josef Alm och Jan i Grebo

Med åren blev turnerandet som bygdemålsberättare allt mer utbrett och år 1915 slog Anners Annersa sig ihop med riksspelemannen Josef Alm (1880 – 1946) från Norrköping. Alm spelade sin fiol med mycket flinka fingrar och framförde med stor bravur allmogens musik. Den 2 februari 1915 i Folkets hus teater i Mjölby var första gången Josef Alm och Anners Annersas namn nämndes på samma affisch.

På 1920-talet uppträdde Annersa och Alm tillsammans med Jan i Grebo, på affischerna stod: ”Anners Annersa åsså hans bägge två pöjka”.

Jan i Grebo hette egentligen Josef Ulin (1879–1934) och var från Vånga norr om Linköping. Han började som trumslagare i det militära innan han blev vissångare. Sitt artistnamn hade han tagit från ett gårdsnamn i sin hemsocken. Från början av 1930-talet uppträdde han inte utan skrev som krönikör i tidningar.

Anners Annersa och Josef Alm
(Landeryds hembygdsförening)

Mauritz Björck och Josef Ulin
(Landeryds hembygdsförening)

Djurens vän

Mauritz återvände alltid till Altorp och ärvde stugan av morföräldrarna 1920. Vid tiden för första världskriget träffade han Ester Saxin, "hushållerskan" som han sammanbodde med och själv kallade för "Saxa". 1925 fick de dottern Inga.

Mauritz skapade så småningom en originell mönsterträdgård vid Altorp. Ett litet menageri hade han också. Ett tag for han omkring efter en åsna som hette Noak. Få hade sett ett sådant djur, grannbondens dragoxar skenade i skräck när de mötte Mauritz och åsnan.

En gång hade han en gris som han kallade Linus som följde honom som en hund vart han gick och den var klokast bland husdjuren. På senare år hade han ett 30-tal bländvita brevduvor som han gav namn efter sina vänner, många tyckte att det var en stor heder att få ge namn till en duva. När han skulle få gäster i Altorp var flaggan alltid i topp. Några av hans vänner var artisterna Axel Källander i Örebro, Jan i Grebo, Josef Alm, Skånska Lasse i Mjölby, Sigge Fürst och Calle Reinholdtz.

*Mauritz Björck 1910-tal
(Landeryds hembygdsförening)*

Turnéuppehåll

Mellan åren 1929 och 1936 höll Anners Annersa för hälsans skull ett uppehåll i sina turnéer runt om i landet, men han fortsatte att göra uppträdanden. Därför trodde många att han var död, eller att en son tagit över artistnamnet när han återigen började turnera i landet.

En gång i Norrköping i slutet av 1930-talet när han roade folk hörde han två damer i dispyt:

"- Ja' ha' hört att dä' skulle va' samme Anners Annersa som va' på Hultet 1906."

"- Du ä' inte riktigt klok, han va' ju åtti' år redan då."

"- Då ä' dä' föll en son te'n."

"- Ja, dä' kan allt hände."

*Mauritz Björck som
Anners Annersa på Hultet
(Landeryds hembygdsförening)*

Vårt lands siste riktige bygdemålsberättare

På senere år nådde Anners Annersa den stora publiken via radion, där han varit med åtskilliga ganger med sine rolige historier ur allmogens liv. Därmed finns en del av hans sanger og berættelser bevarade.

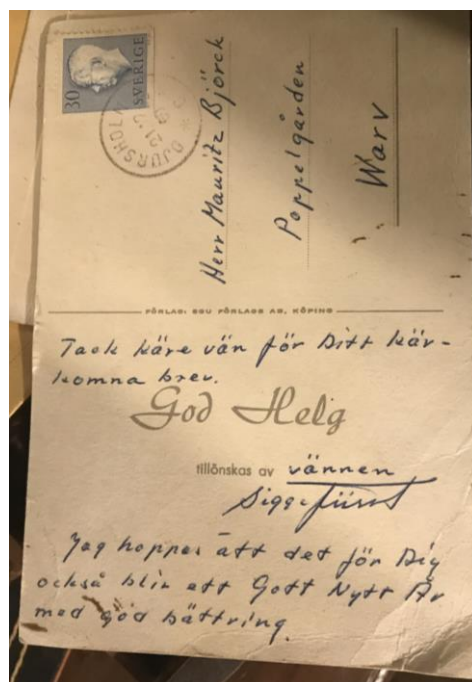
Midsommaraftonen 1946 i Folkets hus teater i Mjølby opptrådte Anners Annersa og Josef Alm tillsammans for siste gangen. Det var på samme scen de började sitt samarbeide 30 år tidligere. Josef Alm dog samme år.

Mauritz ble anbefalt 1952 av doktoren å slutte opptræde, hjærtat tålte inte mer. Han trostade doktors forslag for å året efter 50-årsjubilerer som artist.

År 1953 gjorde Anners Annersa sitt siste opptrædende i Gæstisparken i Motala, en tack- og avskedsforestilling med 50 år som artist inför 5 000 personer.

Han slutade då 71 år gammel, varefter han helhjærtat kunde ægna sig åt sin trædgård og sine dyr. "Saxa" gikk bort høsten 1957 og 1959 flyttade Mauritz till ælderdomshemmet Poppelgården i Varv der han dog den 26 oktober 1961, 79 år gammel. Han ligger begravd på Varvs kyrkogård.

*Nyårshælsning till Mauritz från vennen Sigge Først
(Landeryds hembygdsförening)*

Rik(s)kändis

Mauritz blev ofta omskriven i tidningar för sin popularitet, inte minst efter att han avslutat sin artistbana. Han sa bland annat i en senare intervju:

"- Jag fick arbeta 35 år för min popularitet, Snoddas fick sin på två minuter."

Som Anners Annersa hade han berättat sina historier och sjungit sina visor i nästan vartenda hörn av Sveriges land, det var bara två städer som han inte har uppträtt i; Skanör och Falsterbo. (Östhammar och Öregrund sa han i en annan intervju.)

På Lisebergs stora scen drog han sina historier inför 24 000 människor – men ibland stod han också på en liten stubbe ute i en skogsbacke.

På äldre dar mindes han med glädje alla pauser han fick göra medan folk skrattade ut.

Som slutsummering i en intervju sa han: *"Fattig var jag när jag kom, fattig har jag blivit, men jag blev given gåvan att roa andra och det har gjort mig rikare än de flesta."*

Bygdemålsberättaren Mauritz Björck alias Anners Annersa på Hultet underhöll det svenska folket i 50 år.

Följande berättelse är nedtecknad på östgötska av artisten Mauritz Björck. Att läsa på dialekt är ett måste för att förstå denna text.

Mi Svärmor

Ifall ni inte har hört, hur ja bar mäjj åt mä mi svärmor, när ho skulle dränkä säjj i förargelsen över att ho inte feck värä så oveltiger som ho ville på mäjj, så kan ni ju hörä på mäjj ett slag, å ta lärdom men i akt, för känsta ä inte så illä dummer te kunnä, för dän, som Gud har begåvat mä illackä svärmödrer å annsä illaka käringer. Jaa dä va som sagt å vadaå att mi svärmorsgummä hade en jädrans trut, å ett sinne söm självä skrutt, å ja mitt armä liv slet mena de allrä längstä, å lättana te å mä, prøvä sina stora klo meter lite varstans, på min syndiä kropp. Men hur de ä, så står inte humöret ut i längda, te hunsäs me hur söm hälst, å en vacker da så to ja mo på mäjj, å visä gumma var allmäkta va sittänes, män då så skulle ni ha sitt på annät, ho börjer på å lipå å snorä säjj så dä gick storä våger på ryggen påna å så sa ho. Nu så går ja ut å dränker mäjj sa ho, ja gör dä, sa ja, så ska ja fölljä mä å jälpa te så de blir ordänt-litt gort sa ja.

I å mä desammä flög kärnga på dören, å satte iväg neråt sjön å ja ätter, söm ja skulle hampäna i kaluffsen, så to ho ett sprong å dök i vattnet söm den värstä ko, men i å mä desamma höppä ja i båten, å rodde ut, å lagä så ja feck tag i kaluven påna. Släpp mäjj för annärs så dör ja, skrek ho, ja dä ä meningena de sa ja, å så lätte jana dykä ett spatag igänn. Kärä sötä Anners Annersa släpp öpp mäj skrek ho sen igän, å dä ä de inte värt för i ä ju inte döer än sa ja Jaa dä ä straxt jort skrek ho, Kärä sötä lille rare Anners, släpp öpp mäjj. Ja öm ni lövär mäjj att härätter var snäller å beskedlier å så inte dränka er nån mer gång, så går dä för säjj, sa ja, å därme så döppä ja nerna ett rejält spatag så ja kunne varä säker på att ho vart rejält åskylder Men de va allt tur att ja inte höllna förlänge unner vattnet den gången, för dä så hade ho nog däen tappät flåset. Män ätter dän biten har mi svärmor vatt söm e annän mänskä, så de märks att öm en inte ä allt för blöter å säjj, kan en te å me ta bugt på *si svärmor*